

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКОГО УМОВНОГО РЕЧЕННЯ

У статті проаналізовано особливості функціонування і прагматичні типи умовних речень в середньоанглійській мові. Встановлено, що умовне висловлення реалізується в комплексному мовленнєвому акті. В середньоанглійській мові зафіксовано поєднання складеного і комплексного, композитного і комплексного типів мовленнєвих актів. Прагматична модифікація умовного речення виражається у градуванні іллокутивної сили висловлення шляхом вживання модальних дієслів, епістемічних вставних конструкцій і прислівників.

Ключові слова: середньоанглійське умовне речення, комплексний мовленнєвий акт, прагматична модифікація.

Постановка та стан дослідженості проблеми. У центрі уваги сучасної прагмалінгвістики, що вирізняється гетерогенним характером, оскільки застосовує диверсифіковані підходи до вивчення матеріалу, знаходяться значення, які передаються в процесі комунікації людей: значення мовця, значення, інтерпретоване слухачем, контекстуальне значення та ін. [1]. Серед основних здобутків української прагматики, що розвивалася в руслі ідей, запропонованих проф. Почепцовим Г. Г., необхідно зазначити розробку типології мовленнєвих актів, прагматику складних мовних одиниць, прагматику непрямих змістів, історичну прагмалінгвістику, когнітивну прагмалінгвістику, розробку питань аналізу дискурсу [2]. Мовленнєвий акт (МА) розуміють не як одновекторну дію мовця, а як взаємодію, інтерактивність адресанта і адресата, під час якої досягається певна перлокутивна мета [1: 3]. В історичній перспективі дослідження мовленнєвих актів стає можливим за рахунок застосування процедурного апарату історичної прагмалінгвістики. Цей напрям розглядає динамічні процеси у вербальній комунікації як результат саморозвитку мови та змін комунікативних потреб, що обумовлені динамікою культури та суспільства [4: 76].

Метою нашої розвідки є аналіз функціонування комплексного умовного мовленнєвого акту в середньоанглійській мові. *Об'єкт* дослідження – середньоанглійське умовне речення, *предмет* статті складають прагматичні особливості умовного речення в англійській мові XII-XIV ст.

З прагматичної точки зору, межі висловлення не завжди відповідають межах мовленнєвого акту. Р. Конрад називає ці комплексні мовленнєві одиниці, у яких сполучуються декілька значень, гібридними [5: 367]. У вітчизняній лінгвістиці існування складних прагматичних утворень – складного мовленнєвого акту, що реалізується однією складносурядною чи складнопідрядною синтаксичною конструкцією вперше доводить В. І. Карабан [6].

Складні мовленнєві акти поділяють на складені, комплексні й композитні МА. *Складені* МА утворюються об'єднанням простих МА, що мають прагматичний і семантичний зв'язок на основі перлокутивних відношень між їх компонентами, при цьому перлокутивна ціль першого компонента робить можливим здійснення перлокутивної цілі другого [6: 79]. В складі складених МА дискурсивні відношення поєднують мовленнєві і метамовленнєві акти (звернення, вигуки, прощання).

У *композитних* МА сполучуються координовані прості МА, що мають складену локуцію, іллокуцію та перлокуцію. МА цього типу складаються з *однорідних* комунікативно-прагматичних типів висловлення, що мають спільну мовленнєву інтенцію, виконують рівноправні функції мовленнєвих актів і оформлені однією синтаксичною структурою [7]. Прагмасемантичні відношення простих МА в композитних МА відповідають значенню елементів, один з яких додає інформації до іншого. На думку А. М. Приходько, породження композитних МА передумовлено контракцією різних іллокутивних сил, в результаті чого, складне речення має здатність виражати дифузні, більш нюансовані прагматичні значення [8: 150].

У *комплексних* МА прагмасемантичні відношення мають субординативний характер. Комплексні МА включають два (або більше) організованих в єдине ціле неоднорідних комунікативно-прагматичні типів висловлення, які мають спільну комунікативну інтенцію. Вони оформлені однією синтаксичною структурою, однак виконують нерівноправні функції мовленнєвих актів [7]. Структурно комплексні МА містять головний МА-тезис і підрядний МА-підставу [6: 79].

Проведений нами аналіз свідчить, що домінантним типом складних умовних МА в середньоанглійській мові є комплексний МА. Цей факт не протирічить логічності взаємозв'язку умови і наслідку, залежності останнього від певних обставин, напр.,

(1) *At my jurnay wolde I be, Yuf I wyste evere where!* (Sir Eglamour of Artois, 221–22)

"У подорожі був би я, Якби я знав усі місця".

Проте неопоодинокими є випадки сполучення різних типів складних МА в одній синтаксичній структурі. Так, приклад (2) ілюструє поєднання складеного і комплексного мовленнєвих актів, пор.,

(2) *Sir, and he may as he ment, His game woll he never stent* (Sir Degrevant, 1221–1222)

"Сер, якщо він зможе (зробити) те, що він збирається, Його гра ніколи не закінчиться".

У прикладі (2) зафіксовано вживання метакомунікативного акту звернення для атракції й активізації уваги адресата, вираження адресанто-адресатних відносин. Інтерес викликає вживання метакомунікативів переважно у лицарських романах, на відміну від творів клерикального характеру, де вживання метакомунікативів зафіксовано спорадично у непрямій мові, що обумовлюється особливостями жанру, напр.,

(3) "*Syr, beu seyde, "we graunte hyt þe ȝyf þou hyt aske pur charyte"* (Handlyng Synne, 1941–42)

"Сер, сказали вони, ми подаруємо це тобі, Якщо ти просиш про це для благодійності".

Звернення у складеному МА умови вживається в ініціалній (3) і в медіалній позиціях (4)

(4) *ȝyf hyt be þu wylle, Helpe me, lady, þat u ne spyll* (Handlyng Synne, 735–36)

"Якщо ти захочеш, Допоможи мені, кохана, щоб я не загинув".

У прикладі (4) увага слухача фокусується саме на виконанні дії, вираженої в МА реквеситивом, на відміну від прикладу (3), де мовець, за допомогою звернення до слухача, привертає увагу до повідомлення у цілому.

У складеному МА умови також спостерігається вживання вставних конструкцій, які сприяють встановленню контакту між мовцем та слухачем, виконують функцію атрактанта уваги, підвищують емотивність висловлення.

(5) *But ȝyf þat þou mayst hyt felle, Hyt ys robbery, gostly to telle* (Handlyng Synne, 2371–72)

"Якщо ти зможеш це завершити, (то) це пограбування, чесно сказати".

У прикладі (5) адресант завершує висловлення фатичним елементом *gostly to telle*, що додає повідомленню певної суб'єктивності: на думку мовця, дія, виражена у МА-тезисі, є істинною.

(6) *Ȝf we take this full tite, & tary no lengur, Bothe pepull & pilage, & put into ship,*

Hit is a proffitable pray of persons me thinke (Historiale of the Destruction of Troy, 3164–66)

"Якщо ми візьмемо це швидко, і не відкладатимемо більше, І людей і награбоване, і покладемо у корабель, Це буде корисним свідченням для людей, я думаю".

Приклад (6) є ілюстрацією вживання перлокутивного індикатора імпліцитного смислу *me thinke*. Перлокутивними індикаторами імпліцитних смислів виступають висловлення, які супроводжують імпліцитні МА. Їх вживання зумовлене наявністю в інтенції адресанта перлокутивної мети вплинути на адресата таким чином, щоб той самостійно вивів імпліцитний смисл [9: 59]. Вони допомагають мовцю контролювати комунікативну інтеракцію, коментуючи перебіг мовленнєвої взаємодії. Серед таких метакомунікативних контактивів (термін Л. Безуглої) у середньоанглійських пам'ятках нами також було зафіксовано вживання фраз у *sey* (I say), *u rede* (I advice), пор.,

(7) *Ȝyf þou do hyt custumably, Þou synnest, u sey, dedly* (Handlyng Synne, 2017–18)

"Якщо ти робиш це зазвичай, Ти грішиш, я скажу, смертельно

(8) *Ȝyf þou haue do þus, u rede þe þou lete* (Handlyng Synne, 3960)

"Якщо ти повинен зробити так, я раджу тобі відмовитися".

Речення (9) є прикладом поєднання композитного і комплексного МА. МА-тезис складається з двох композитних актів, що виражають обставини, за яких виконання дії вираженої в МА-наслідку може бути істинним, напр.,

(9) *Ȝf a womman haue an husband, And he fro here go ouer land, She shal noun ouþer take ne wedde* (Handlyng Synne, 1303:1701–03)

"Якщо у жінки є чоловік, І його немає поряд з нею, Вона не повинна за іншого виходити заміж".

Композитний МА в середньоанглійській мові зафіксовано також і в головному МА-тезисі, і в підрядному МА-наслідку, напр.,

(10) *Ȝif scho couþe on horse ride, And a thousande men bi hire syde;*

And sho were comen intil helde, And engelond sho couþe welde;

And don hem of þar hire were queme, An hire bodi couþe yeme;

No wolde me neuere iuele like Me þou ich were in heuene-riche! (Havelok the Dane, 126–27)

"Якби вона знала як їздити на конях, І тисяча чоловіків було б з нею,

І вона досягнула б необхідного віку, І могла б Англією керувати,

І її правління було б їм приємним, І її тіло було доглянутим,

Це б мене ніколи не задовольнило І не віднесло б мої думки у королівство небес!"

Речення (10) є прикладом складного мовленнєвого акту: умовна клауза містить шість композитних МА-умови, МА-наслідок – два композитних акти припущення, гіпотетичності ситуації. Цікаво, що при цьому, кожна попередня умова у композитному умовному реченні змістовно розвивається, викликає існування кожної наступної умови, які в цілому призвели б до реалізації двох дій, що виражені в головній клаузі.

Прагматична модифікація будь-якого складнопідрядного речення виражається у градуванні іллокутивної сили висловлення у межах одного і того ж комунікативно-прагматичного типу. Підрядна клауза в складі складнопідрядного речення може в цілому виступати в якості послаблюючого, посилюючого або заперечуючого модифікатора по відношенню до змісту комунікативно домінантної частини. В умовних реченнях зближення або посилення комунікативного посилу головного речення апріорі поставлено у залежність від підрядної частини, оскільки саме в останній указані обставини можливості виконання дії (йдеться про каунтерфактичні умовні речення). Послаблення іллокутивної сили повідомлення в середньоанглійській мові відбувається за допомогою модальних дієслів (11), епістемічних вставних конструкцій (12). Посилення відбувається за допомогою прислівників, що ідентичні по прагматичній функції з прислівниками *for sure, certainly* (13), напр.,

(11) *For if ther evere was balance Which of fortune stant governed, I may wel lieve as I am lerned That love hath that balance...* (The *Confessio Amantis*, Book 1, 42–45)

"Якби там коли-небудь був баланс, Який би керувався дійсно удачею,

Я зміг би благополучно піти, так як я навчений, Що любов має цей баланс".

(12) *Bot if I live after this day, I schal amende it, if I may* (The *Confessio Amantis*, Book 4, 1441–1442)
"Якщо я житиму після цього дня, Я виправлю це, якщо я зможу".

(13) *And if thou go withoute red, Thou schalt be sekerliche ded.*" (The *Confessio Amantis*, Book 1, 1563–1564) "І якщо ти підеш без поради, Ти точно будеш мертвим".

Висновок. Оскільки умовні речення є біпредикативними утвореннями, що експлікують комплексний тип мовленнєвого акту, вони є прагматично негомогенними: підрядне речення виконує функцію умовності, в той час як головне речення – велику кількість різноманітних функцій МА [7]. У середньоанглійській мові функціонують поєднані складені і комплексні, композитні і комплексні МА умови. Градація прагматичного навантаження умовних речень відбувається шляхом посилення і послаблення їх іллокутивної сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевченко І. С. Мовленнєвий акт у когнітивно-дискурсивній парадигмі / І. С. Шевченко // Вісник Київ. нац. лінгв. ун-ту. Серія : Філологія. – 2007. – Т. 10. – № 1. – С. 28–36.
2. Шевченко І. С. Лингвистическая прагматика в Украине / И. С. Шевченко // Лингвистическая прагматика. – Винница : Нова Книга, 2009. – С. 261–271.
3. Шевченко І. С. Гибридная природа извинения : когнитивно-прагматический анализ : [сб. научн. статей] / И. С. Шевченко // Жанры речи. Вып. 6. Жанры и язык. – Саратов : Изд. центр "Наука", 2009. – С. 329–337.
4. Шевченко І. С. Историческая динамика прагматических свойств английского вопросительного предложения (16-20 вв) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / Шевченко Ирина Семеновна. – К., 1999. – 373 с.
5. Конрад Р. Вопросительные предложения как косвенные речевые акты / Р. Конрад // Новое в зарубежной лингвистике. – М : 1985. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – С. 349–383.
6. Карабан В. И. Сложные речевые единицы : прагматика английских асиндетических полипредикативных образований / В. И. Карабан. – Киев : Высшая школа, 1989. – 131 с.
7. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові : синтактика, семантика, прагматика : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04 / Анатолій Миколайович Приходько. – Київ, 2002. – 35 с.
8. Приходько А. М. Когнітивно-дискурсивна самоорганізація композитних мовленнєвих актів у різносистемних мовах / А. М. Приходько, М. С. Веденькова // Вісник Харківського національного університету. – Х. : Константа, 2004. – Вип. 635. – С. 150–154.
9. Безугла Л. Р. Перлокутивні індикатори імпліцитного смислу у висловленнях німецької мови / Л. Р. Безугла // Вісник Харківського національного університету. – Х. : Константа, 2009. – Вип. 848. – С. 58–62.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Shevchenko I. S. Movlennievyyi akt u kognityvno-dyskursyvniy paradygmi [Speech Act in the Cognitive and Discursive Paradigm] / I. S. Shevchenko // Visnyk Kyiv.Nats. ling.un-tu. Seriya : Filologiya [Kyiv National Linguistic University Journal. Line : Filology]. – 2007. – T. 10. – № 1. – S. 28–36.
2. Shevchenko I. S. Lingvistychna pragmatyka v Ukraine [The Linguistic Pragmatics in Ukraine] / I. S. Shevchenko // Lingvisticheskaia pragmatika [The Linguistic Pragmatics]. – Vynnytsia : Nova Knyga, 2009. – S. 261–271.
3. Shevchenko I. S. Gibridnaia priroda izveneniia : kognityvno-pragmaticheskii analiz [The Hybrid Nature of Apologies : Cognitive and Pragmatic Analysis] : [sb. nauch. statei] / I. S. Shevchenko // Zhanry rechi [The Genres of Speech]. Vyp. 6. Zhanry i iazyk. – Saratov : Izd. tsentr "Nauka", 2009. – S. 329–337.
4. Shevchenko I. S. Istoricheskaia dinamika pragmaticheskikh svoistv angliiskogo voprositel'nogo predlozheniia [Historical Dynamics of English Interrogative Sentence Pragmatic Qualities] (16-20 vv) : dys. ... d-ra filol. nauk : 10.02.04 / Shevchenko Irina Semenovna. – K., 1999. – 373 s.
5. Kondrad R. Voprositel'nyi predlozheniia kak kosvenniie rechevyie akty [Interrogative Sentences as Indirect Speech Acts] / R. Konrad // Novoe v zarubezhnoi lingvistike [New in Foreign Linguistics]. – M : 1985. – Vyp. 16. Lingvisticheskaia pragmatika. – S. 349–383.

6. Karaban V. I. Slozhnuie rechevyie edynitsy : pragmatika angliiskih asindeticheskikh polipredikativnykh obrazovaniy [Complex Voice Units : Pragmatic of English Asyndetic Polipredicative Formations] / V. I. Karaban. – Kyiv : Vysshaya shkola, 1989.– 131 s.
7. Pryhod'ko A. M. Skladnosuriadne rechennia v suchasniy nimetskiiy movi : syntaktyka, semantyka, pragmatyka [Compound Sentence in Modern German Language : Syntactics, Semantics, Pragmatics] : avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk : 10.02.04 / Anatolii Mykolaiovych Pryhod'ko . – Kyiv, 2002 . – 35 s.
8. Pryhod'ko A. M. Kognityvno-dyskursyvna samoorganizatsiia kompozytnykh movlennievnykh aktiv u riznosystemnykh movah [Cognitive and Discursive Self-organization of Compound Speech Acts in Different-Systems Languages] / A. M. Pryhod'ko, M. S. Veden'kova // Visnyk Kharkiv'skogo natsionalnogo universytetu [Kharkiv National University Journal]. – Kh. : Konstanta, 2004. – Vyp. 635. – S. 150–154.
9. Bezugla L. R. Perlokutyvni indykatory implitsytnogo smyslu u vyslovlenniah nimets'koiy movy [Perlocutionary Detectors of Covert Meaning in German Utterances] / L. R. Bezugla // Visnyk Kharkiv'skogo natsionalnogo universytetu [Kharkiv National University Journal]. – Kh. : Konstanta, 2009. – Vyp. 848. – S. 58–62.

Кхеліл О. І. Прагматический потенциал среднеанглийского условного предложения.

В статье проанализированы особенности функционирования и прагматические типы условных предложений в среднеанглийском языке. Установлено, что условное высказывание реализуется в комплексном речевом акте. В среднеанглийском языке зафиксировано соединение составного и комплексного, композитного и комплексного типов речевого акта. Прагматическая модификация условного предложения выражается при градуировании иллокутивной силы высказывания с помощью употребления модальных глаголов, эпитимических вставных конструкций и наречий.

Ключевые слова: *среднеанглийское условное предложение, комплексный речевой акт, прагматическая модификация.*

Khelil O. I. Pragmatic Potential of Middle English Conditional Sentence.

The article investigates functional peculiarities of pragmatic types of conditionals in Middle English language. In the historic perspective, the investigation of speech acts is possible due to the implementation of historical linguistics procedures. Historical linguistics deals with dynamic processes in verbal communication as the result of language development and changes in communicative needs, which are specified by cultural and societal dynamics. The material of research is the Middle English conditional sentences, which are determined as bipredicative language units that are not homogenous pragmatically: the embedded clause functions as a condition, the main clause can explicate different speech acts. There exists three main types of nonhomogeneous speech acts: combined, composite and complex. The research determines that conditional utterances are mainly realized in complex speech acts. In the English language of the 12 – 15 centuries the combination of combined and complex, composite and complex types of speech acts is observed. The combined speech acts contain direct address, metacommunicative units, which intensify the politeness level of the utterance. The unification of composite and complex is realized through the usage of two and more composite clauses in embedded sentence of condition. The author states that pragmatic modification of conditional sentences is expressed by illocutionary gradation of the utterance. This gradation happens through strengthening or weakening of illocution of conditionals with the help of modal verbs, epistemic parenthetical constructions and adverbs usage. The typical conditional contexts are those that are based on the uncertainty of the speaker, on the analysis of different alternatives.

Key words: *Middle English conditional sentence, complex speech act, pragmatic modification.*